

УДК 373.5:62(043.5)

Омельчук Олександр Васильович

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедра теорії та методики технологічної освіти та інформатики
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім.Тараса Шевченка, м.Кременець, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ПІДГОТОВКИ ШКОЛЯРІВ ЗА ТЕХНОЛОГІЧНИМ ПРОФІЛЕМ

У статті розкрито особливості використання, та доведено вплив проблемного навчання на формування у школярів тих необхідних якостей, які б дозволяли їм самостійно здійснювати пізнавальну, дослідницьку та творчу діяльність в профільній школі під час вивчення спеціалізації «Художня обробка матеріалів». Вказано, що проблемне навчання необхідно розглядати як складову єдиного комплексу, що передбачає органічне поєднання методів і прийомів репродуктивної та творчої художньо-трудової діяльності старшокласників.

Ключові слова: методи, проблемне навчання, профільне навчання, художня обробка матеріалів.

Вступ. Впровадження профільного навчання у загальноосвітній школі є одним з основних напрямів модернізації освіти, яке спрямоване на формування єдиної життєвої, світоглядної, наукової, культурної та професійної компетентності учнів, що забезпечить їх подальше самовдосконалення та самореалізацію.

З одного боку процес навчання учнів у профільних класах, найбільш адекватно відповідає поставленим цілям (забезпечення самовизначення, реалізація освітніх потреб; формування творчої, активної, самостійної, відповідальної особистості). А з іншого боку в практиці шкіл переважно застосовуються традиційні форми організації та методи навчання, що не завжди відповідають природним потребам учнів до самостійного здобуття і поглиблення знань, використання різних інформаційних джерел, їх критичного оцінювання, вибору свого шляху досягнення мети та усвідомлення власної професійної позиції [1, с.156].

Це активізує пошук педагогічних методів які сприяють успішному профільному навчанню старшокласників художньої обробки матеріалів і розвитку їхніх творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить проте, що педагогічна наука завжди багата придляла уваги проблемі методів навчання. Так, упродовж останніх десятиліть сучасна школа в організації навчально-виховного процесу часто використовує методи проблемного навчання як найбільш ефективні у підготовці активних і творчих особистостей, здатних самостійно здійснювати пізнавальну та продуктивну творчу діяльність. Теоретичні засади проблемного навчання, починаючи з 70-х рр. ХХ ст., активно розробляли відомі педагоги-дослідники О. Матюшкін [2, с.39], М. Махмутов [3, с.5] і Г. Шукіна [4, с.4]. Про те, на сьогодні у педагогічній літературі не достатньо розкрито особливості використання, та вплив проблемного навчання на формування у школярів тих необхідних якостей, які б дозволяли їм самостійно здійснювати пізнавальну, дослідницьку та творчу діяльність в профільній школі під час вивчення спеціалізації «Художня обробка матеріалів».

Мета статті: висвітлити особливості використання проблемного навчання в умовах підготовки школярів за технологічним профілем на прикладі спеціалізації «Художня обробка матеріалів», та показати вплив проблемного навчання на формування у школярів тих необхідних якостей, які б дозволяли їм самостійно здійснювати пізнавальну, дослідницьку та творчу діяльність.

Виклад основного матеріалу. Основна ідея проблемного навчання, на думку М.Махмутова, полягає у тому, що знання, зазвичай, не передаються

учням у готовому вигляді, а здобуваються ними в процесі самостійної діяльності в умовах проблемної ситуації. При проблемному навчанні вчитель, даючи пояснення змісту найбільш складних понять, систематично створює проблемні ситуації, повідомляє учням факти й організує їхню навчально-пізнавальну діяльність. На основі аналізу фактів учні самостійно роблять висновки й узагальнення, формулюють (за допомогою вчителя) визначення понять, правила теореми, закони, або самостійно застосовують відомі знання в новій ситуації (винаходять, конструюють, планують, майструють), або ж художньо відображають дійсність (пишуть вірші, твори, малюють тощо) [3, с.74].

На основі узагальнення практики та аналізу результатів теоретичних досліджень, М. Махмутов проблемне навчання охарактеризував як тип розвивального навчання, в якому поєднуються: 1) систематична самостійна пошукова діяльність учнів із засвоєння новітніх наукових положень і результатів, а система методів побудована з урахуванням цілепокладання та принципу проблемності; 2) процес взаємодії викладання і навчання орієнтований на формування наукового світогляду учнів, їхньої пізнавальної самостійності, стійких мотивів навчання та розумових (включаючи і творчі) здібностей у процесі засвоєння ними наукових понять і способів діяльності. Проблемне навчання він уважав ведучим елементом системи розвивального навчання, що містить зміст навчальних курсів, різні типи, форми та способи організації навчально-виховного процесу в школі [3, с.320].

У процесі художнього оброблення матеріалів проблемні ситуації можуть створюватися лише при творчому, самостійному виборі учнем раціонального способу дії, прийому виконання навчального завдання, наприклад: розробки схеми орнаменту для вишивки чи ткацтва; форми декоративно-ужиткового виробу, залежно від текстури деревини та ін.

У дослідженнях М. Матюшкіна зазначається, що, створюючи на заняттях проблемну ситуацію, необхідно враховувати індивідуальні особливості учнів, рівень їхньої підготовки, бо «завдання будь-якого рівня складності може бути проблемним для дитини, що не вміє його розв'язати, тобто викличе проблемну ситуацію, а для дитини, що вміє розв'язати, подібне завдання є неproblemним» [2, с. 39]. Отже, проблемна ситуація виникає не в результаті особливої складності поставленого завдання, а залежить від можливостей учнів і вимог, що ставляться умовою завдання.

Незважаючи на ефективність проблемного навчання, не можна зловживати застосуванням його методів у процесі профільного навчання. У цьому

контексті, підтримуємо думку М. Скаткіна, який зазначав, що не можна навчання будувати лише на безперервній постановці проблем. «Усе навчання зводиться у такому випадку до здобування знань самими учнями..., до безперервної пошукової діяльності. У цьому захопленні чимало штучного, «спрошеного» навчального процесу, при якому нівелюються процедури «репродуктивного» характеру та звеличуються процеси пошукового «продуктивного» характеру...» [5, с. 18].

Таким чином, проблемне навчання необхідно розглядати як складову єдиного комплексу, що передбачає органічне поєднання методів і прийомів репродуктивної та творчої художньо-трудої діяльності старшокласників. Увесь цей комплекс має сприяти формуванню у школярів тих необхідних якостей, які б дозволяли їм самостійно здійснювати пізнавальну, дослідницьку та творчу діяльність. Самостійна творчість у галузі декоративно-ужиткового мистецтва зумовлює достатньо напружену практичну роботу, вимагає значних інтелектуальних зусиль, які неможливо підтримувати без високого рівня прояву творчих здібностей. Тому створення у процесі профільного навчання можливостей для включення старшокласників у самостійну пошукову діяльність впливає на розвиток їхніх знань, умінь і творчих здібностей. Самостійне виконання навчальних завдань творчого характеру вимагає від школярів прояву самоорганізації художньо-трудої діяльності з обов'язковими самоконтролем на всіх етапах і самооцінкою її результатів. Використання методів проблемного навчання допомагає учневі самому правильно й доцільно організувати творчу діяльність, ставити перед собою завдання творчого характеру, знаходити найоптимальніші й найефективніші шляхи їх розв'язання.

Надання учням самостійності у процесі профільного навчання художнього оброблення матеріалів є важливим чинником реалізації принципу самоактуалізації. Адже потреба в самоактуалізації найбільш дієва спонукальна сила, яка сприяє розвитку творчих здібностей. Виникнення цієї потреби, сила її впливу на здібності школярів залежить від змісту їхньої мотиваційно-ціннісної сфери. Тому педагогічний вплив на систему мотиваційно-ціннісної орієнтації учнів повинен обов'язково здійснюватися з урахуванням розвитку особистісних якостей, переконань, що дозволяють не просто самостійно працювати, переборюючи труднощі, а передовсім самореалізовуватися у творчості. Тобто бути здатними не зупинятися на досягнутому, не задовольнятися отриманими результатами, набутими знаннями й уміннями, прагнути до підняття свого культурного, інтелектуального, творчого рівня, підвищення майстерності у проектуванні, виготовленні і декоруванні виробів. Іншими словами, самореалізація передбачає наявність прагнення до самоосвіти та саморозвитку при самокритичному ставленні до своєї творчої діяльності, що можливо лише при адекватній самооцінці.

Щоб власна оцінка результатів виконання навчальних завдань або творчих робіт відповідала їх реальному рівню, треба на заняттях надавати учням можливість довідатися думки інших людей про себе (педагогів, батьків, товаришів) та порівняти їх зі своїми. Для цього, доцільно залучати школярів у процесі виконання самостійних робіт до взаємного контролю, а результати самостійної творчості, як поза заняттями, так і на уроках потрібно оцінювати під час колективного обговорення

переваг і недоліків результатів художньо-трудої діяльності. При цьому, учні можуть порівнювати власні творчі досягнення (проекти та їх кінцевий результат, втілений в матеріалі) з кращими зразками творчої діяльності своїх товаришів, а також із більш слабкими варіантами, які дозволяють усвідомити типові помилки та недоліки у розробці форм виробів і схем орнаментів тощо.

Застосування прийомів взаємоконтролю та колективної оцінки має відбуватися при тактовному керівництві з боку педагога, який при виникненні труднощів у здійсненні аналізу учнівських робіт, не нав'язуючи власної думки, повинен допомогти побачити помилки або позитивні моменти, які не зауважили учні внаслідок недостатності знань і досвіду.

Здійснення педагогічного управління творчою художньо-трудою діяльністю впродовж усього процесу профільного навчання за спеціалізацією «Художня обробка матеріалів» впливає на розвиток знань, умінь і творчих здібностей старшокласників. Воно може як гальмувати процес їх прояву, так і, навпаки, сприяти розвитку цих особистісних якостей.

Вчитель повинен вести систематичний контроль за діяльністю школярів у процесі профільного навчання художнього оброблення матеріалів. При цьому, враховувати індивідуальні особливості кожного учня: їхні здібності, рівень знань, умінь, навичок, інші особистісні якості. Здійснюючи контроль, педагогам потрібно не лише виявляти вимогливість, домагаючись грамотного й акуратного виконання навчальних завдань творчого характеру, а й заохочувати старшокласників за вдалі ідеї щодо гармонійного поєднання палітри кольорів, технік декорування, елементів і мотивів в орнаменті, технологічну грамотність та якість виконання робочих креслень виробу.

Під час оцінювання роботи важливо не лише виставляти об'єктивну оцінку, а й звертати увагу на особисті досягнення учня. Оцінка може ставитися не лише за кінцевий результат творчої художньо-трудої діяльності, з її допомогою можна безпосередньо впливати на процес виконання старшокласниками різних завдань, пов'язаних з навчанням і самостійною творчою діяльністю. Наприклад, важливо позитивно оцінювати не надто блискучі результати, якщо учень, який не володіє високим рівнем здібностей до художньо-трудої діяльності, завзято працював, виявляючи старання та навіть домігся певних успіхів відносно своїх попередніх робіт. Якщо ж учень володіє творчими здібностями та легко справляється із завданнями високого рівня складності, при цьому не бачає напружено працювати задля покращення власних результатів, підвищувати свій інтелектуальний й художньо-естетичний рівень, то вчитель вправі оцінити його роботу невисоким балом.

Іншими словами, щоб стимулювати розвиток знань, умінь і творчих здібностей старшокласників педагог повинен здійснювати диференційовану оцінку їхньої творчої художньо-трудої діяльності залежно від особистих успіхів. Позитивним моментом педагогічного управління навчальним процесом є аналіз учнівських робіт, коли вчитель технологій не просто їх оцінює, а й обґрунтовує своє рішення, вказуючи на помилки, пояснюючи причини їх виникнення та можливості щодо їх виправлення. На початкових етапах профільного навчання художнього оброблення матеріалів учневі можна надати педагогічно доцільну допомогу у вигляді підказок, вказівок, індивідуальних пояснень, демонстрування технічних прийомів, при цьому,

не використовуючи прямого втручання у творчий процес.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Проблемне навчання необхідно розглядати як складову єдиного комплексу, що передбачає органічне поєднання методів і прийомів репродуктивної та творчої технологічної діяльності старшокласників. Увесь цей комплекс має сприяти

формуванню у школярів тих необхідних якостей, які б дозволяли їм самостійно здійснювати пізнавальну, дослідницьку та творчу діяльність.

Дидактичні методи, які складають основу проблемного навчання – евристичний, проблемного викладу та дослідницький – не лише здатні додати активності школярів творчого характеру, а й вплинути на рівень розвитку їхніх творчих здібностей.

Список використаної літератури

1. Омельчук О. В. Використання методу творчих проєктів у профільному навчанні старшокласників художнього оброблення матеріалів / О. В. Омельчук // Молодь і ринок. – 2014. – № 11. – С. 156–161.
2. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / А. М. Матюшкин. – М. : Педагогика, 1972. – 208 с.
3. Махмутов М. И. Проблемное обучение: основные вопросы теории / М. И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – 370 с.
4. Щукина Г. И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г. И. Щукина. – М. : Педагогика, 1971. – 351 с.
5. Дидактика средней школы / Под ред. М. Н. Скаткина. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1982. – 227 с.

Омельчук Александр

кандидат педагогических наук, старший преподаватель
кафедра теории и методики технологического образования и информатики
Кременецкая областная гуманитарно-педагогическая академия
им. Тараса Шевченка, г.Кременец, Украина

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОБЛЕМНОЙ УЧЕБЫ В УСЛОВИЯХ ПОДГОТОВКИ ШКОЛЬНИКОВ ПО ТЕХНОЛОГИЧЕСКОМУ ПРОФИЛЮ

В статье раскрыты особенности использования, и доказано влияние проблемной учебы на формирование у школьников тех необходимых качеств, которые бы позволяли им самостоятельно осуществлять познавательную, исследовательскую и творческую деятельность в профильной школе во время изучения специализации «Художественная обработка материалов». Указано, что проблемную учебу необходимо рассматривать как составляющую единственного комплекса, который предусматривает органическое сочетание методов и приемов репродуктивной и творческой художественно трудовой деятельности старшеклассников.

Ключевые слова: методы, проблемная учеба, профильная учеба, художественная обработка материалов.

Omelchuk Oleksandr

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Senior Lecturer
Department of Theory and Methods of Technological Education
and Computer Sciences

Kremenets Humanitarian Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko, Kremenets, Ukraine

THE PECULIARITIES OF USE OF PROBLEM TEACHING IN CONDITIONS OF PUPILS' PREPARATION ACCORDING TO TECHNOLOGICAL SPECIALIZATION

The article deals with pedagogical methods which help to succeed in profile teaching of artistic processing and to develop creative skills of senior pupils. The peculiarities of use are shown and the influence of problem studies is proved on forming of those necessary qualities which would allow them independently to carry out cognitive, research and creative activity at profile school during the course "Artistic processing of materials". In the process of artistic treatment of materials problems can be caused only by creative, independent choice by the student of rational method of action, the way of doing of educational task, for example: creation the scheme of ornament for embroidery or weaving; form of dekorative-domestic good, depending on the texture of wood. The possibility of students' independence in the process of profile teaching of artistic processing of materials is the important factor for the principle of self-realizations. Thus, the necessity for self-realization is the most effective incentive force which helps to develop creative capabilities. Origin of this necessity, the force of its influence on pupils' abilities depends on the content of their motivational sphere. Therefore pedagogical influence on the system of motivational orientation must be necessarily carried out taking into account development of personal qualities, persuasions which allow not simply independently work, surmounting obstacles, but first of all self-realization in creativity.

Key words: methods, problem studies, profile teaching, artistic processing of materials.